

“La defensa de Barcelona és el contrari de l’“orden y mando” clàssic militar”

Albert Garcia Espuche reuneix en ‘Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714’ tot de microhistòries ben documentades de ciutadans en una situació tan extrema com aquell setge. Sobta la normalitat que s’imposava la ciutadania i el nombre de valencians que col·laboraren en la defensa.

Una societat assetjada és un llibre d’història atípic. Hi ha grans històries, que permeten seguir el fil polític i del setge pròpiament dit, i centenars d’històries de persones reals que fan un retrat de la quotidianitat de la vida barcelonina durant el setge. És una història d’històries?

—Sí, hi ha un paisatge de fons que és el que tots coneixem —i amb cert detall perquè Francesc Castellví ja el va deixar fet— i, muralles endins, s’analitzen els anònims, per això dic en broma que és el Castellví dels anònims. La suma d’això és molt interessant, i també el contrast —perquè no és el mateix que segons què passés un dia normal o passés l’11 de setembre...

—Com el bateig d’uns bessons el dia abans, el 10 de setembre...

—Exactament. En general, el més important per a mi —per a d’altres el més important seran algunes anècdotes— era constatar la voluntat de fer allò que calia fer a cada moment. Malgrat que totes les cases estaven afectades, que es passava molta fam, la gent continuava anant al notari. Per què? Perquè calia avalar amb la fe pública d’un home digne de fe (fidedigne) allò que les constitucions, els drets i els costums deien que s’havia de fer. Per exemple, fer un inventari. La senyora vídua de Grimosachs que havia perdut el marit a la muralla lluitant, que

tenia la casa totalment enderrocada i havia hagut d’anar a viure a un convent, volia complir amb el mes de termini que tenia —per interès propi però també perquè ho deien les constitucions— per fer l’inventari post mortem. M’ha interessat veure que això es manté... Els actes d’heroisme o que la gent passi fam —com el pobre valencià Josep Camañes— són coses esperables en aquella situació, però n’hi ha d’altres que no ho són gens i ens emocionen.

—Per què passava això? Per l’intent de mantenir la normalitat en una ciutat assetjada?

—Diria que era un flux de ciutadania que venia de molt enrere. La gent anava al notari perquè creia que les coses s’havien de fer d’una determinada manera, malgrat tot. Un altre exemple molt clar: donar sepultura a un mort. Els que eren totalment anònims els enterraven on podien, però els veïns de Barcelona s’enterraven seguint tot un procés, sense precipitació: s’anava al notari, es cridava els marmessors, s’obria el testament, es llegien les disposicions testamentàries i se l’enterrava allà on el difunt havia establert i es feien les misses demanades... i tot davant notari perquè quedés clar que s’havia fet com calia fer-ho. Fins i tot, després, quan s’havien fet les misses —tan se val que fos el 10 de setembre de 1714—, el mossèn que havia celebrat la missa i els marmessors testamentaris

anaven al notari per deixar clar que s’havia fet la missa i s’havia pagat per fer-la. En un moment normal era una rutina i no tenia rellevància, però quan es veu que això passa en moments tan increïblement durs es percep la importància que tenia fer les coses com calia.

—Per què eren tan importants els notaris?

—Perquè feien una cosa tan important com mantenir el funcionament correcte de les institucions (la Casa del General, la Casa de la Ciutat i la resta d’institucions) i de la vida de tots els particulars. Per cert: sempre s’havia dit que havien mort tots els notaris dels dos col·legis de notaris que hi havia, però no és així. Només va morir un notari i no puc assegurar que fos lluitant. Els notaris van haver de complir les seves funcions de fedataris, cosa quasi tan important com lluitar i que només ells podien fer.

—Hi ha centenars d’històries en aquest llibre...

—I ara mateix podria afegir-hi un altre volum amb el mateix nombre d’històries.

—És gràcies als notaris que ara heu pogut trobar tanta documentació sobre aquella ciutat assetjada?

—La majoria són actes notariais, sí. I també hi ha judicis que mostren una mica el mateix. Uns dies abans de l’11 de setembre, un mossèn que està a punt de fer una missa en una torre del port veu que a la seva mare, que és baix de la torre comprant menjar, la tracten malament, la tracten de tu (que, sense conèixer-se era una insult greu a una dona). Aquest conflicte menor acabà al veguer. No sembla que fos tan necessari fer-ho, en uns dies com aquells. Però es feia. Hi ha molta informació d’aquesta mena i jo crec que també respon una mica al mateix: s’havia de fer el que calia fer. En aquella ocasió, s’havia d’anar al veguer a fer justícia, tot i que continuaven caient bombes.

JORDI PLAY

“Es tracta d'un fragment d'humanitat posat dins d'unes muralles mentre el bombardegen.”

—En aquell moment ja portaven 400 dies de setge?

—Sí, els estómacs ja devien estar ben buits i la sensació que allò estava finiquitat devia ser molt clara, tot i que l'esperança no la van perdre fins l'últim moment. Però la ciutat ja estava feta pols. És clar, però, que es mantenia la voluntat de fer moltes coses fins a l'últim moment i fins i tot l'humor. Per exemple, pot semblar sorprenent que els escriptors de l'Hospital de la Santa Creu, quan hi ingressaven soldats francesos presoners ferits o malalts, es dediquessin a batejar-los amb malnoms: La Fleur, La Grandeur... Tenien encara humor per fotre-se'n i alhora tenir cura d'ells. El joc o el carnaval quedaren prohibits perquè s'havia de fer contricció i portar-se bé davant de Déu, perquè fos favorable a la causa dels defensors, però van romandre coses que finalment entenem que eren essencials: com ara fer un sofisticat acte de possessió de dues cases, de les quals no quedava quasi res. Era el 4 de setembre de 1714, però es va fer, amb notari, escriptor i testimonis. Entenc que pugui emocio-

nar més el contraatac d'en Villarroel. En totes les guerres hi ha herois, gent que passa por i ferits i morts en els dos bàndols. Aquesta part de la història, ben explicada per Castellví i els dietaris, ja la coneixíem.

—Parlaves de personatges anònims, perquè no són herois, però poseu nom i cognoms a tots.

—L'índex final, on em sembla que hi ha més de 3.000 noms, és una mena de manifest en aquest sentit. En una societat com aquella en la qual l'*home comú* tenia una participació notable —o més notable que en altres llocs— en el govern de la ciutat i on tenia una proximitat a la cosa pública —i no era un mer súbdit— crec que té més interès que en altres llocs conèixer el seu comportament. També és veritat que això s'explica per la meua obsessió pel detall, que m'ha permès saber on vivia pràcticament cadascú. Sense el detall no s'entén el conjunt. Però també és cert que hi apareixen molts personatges destacats, potser uns 500, austriacistes la majoria, lògicament, i alguns dels quals no se sabia que ha-

vien estat a Barcelona durant el setge. A banda dels valencians, que n'hi ha molts, consta per exemple un noble de les Canàries, del qual se sabia, simplement, que era austriacista, fet que ocupava mitja línia de la seva biografia. Doncs no sols era austriacista sinó que, vés a saber per quin periple militar, va acabar defensant Barcelona durant el setge. Hi ha informació sobre personatges molt destacats i molta informació sobre personatges coneguts dels quals no sabíem moltes coses. Per exemple, Torres Eiximeno, que és un personatge clau entre els valencians refugiats a Barcelona, es pot veure com s'organitzava el Consell d'Aragó pels temes de València, amb seu al carrer de la Mercè. Vull dir que el llibre és “el Castellví dels anònims”, però també hi figuren els altres, amb l'avantatge que Castellví no va poder fer algunes coses que nosaltres sí que hem pogut fer: consultar les actes notarials i els llibres d'algunes parròquies. Tot això és útil, no tant per al lector estàndard (que és lector del llibre I del volum), però sí per al lector del llibre II...

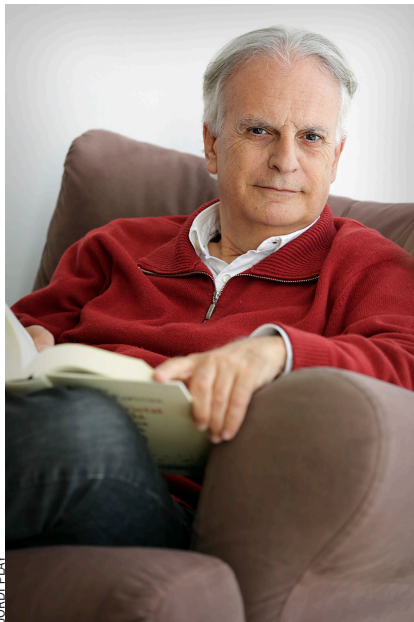
Érem, som i serem

—Voleu dir les notes, que ocupen 200 pàgines...

—Sí, jo crec que seran útils per moltes coses.

—Parlàveu abans dels valencians. Per ser la història del setge de Barcelona, els valencians hi tenen molt protagonisme. Cap al final, fins i tot, dieu que “en certa manera, el setge de Barcelona va ser també el setge de València”.

—Sí, sí. Primer, perquè hi ha molts que portaven molt temps, des del 1707, després d'Almansa, refugiats a Barcelona—sobretot hi havia valencians i aragonesos, però també gent d'altres llocs de la Península. Segon, perquè ja havien vist el que havia passat a València i s'ho venien a venir. És molt difícil calcular-los: ara s'està estudiant més exhaustivament, però serà una feina difícil, n'eren molts. El que m'agrada del detall, d'estudiar molts casos, de fer “microhistòria massiva”, com acostumo a dir, és saber que a la casa d'un daguer del carrer de la Dagueria s'acollien sovint valencians; o veure que es reunien i xerraven al claustre de la catedral; que abans d'anar a la línia de defensa que unia Barcelona i Montjuïc formaven a la part baixa de la Rambla. M'interessa haver après que els valencians seguien dos caps diferents i que tenien diferències entre ells: saber-ho els fa molt més humans. Són aquestes coses les que donen realisme i un cert caràcter d'universal. Es donen una sèrie de comportaments que porten a pensar sobre qüestions més generals en moments de dificultat i de crisi. La situació de Josep Camañes, per exemple. La gent que l'ajuda, la que no l'ajuda, la gent que acapara queviures per vendre'ls més cars... Això no desmunta res ni a favor ni en contra de ningú: es tracta d'un fragment d'humanitat posat dins d'unes muralles mentre el bombardegen. Crec que el coneixement del detall de la realitat proporciona una visió més interessant que la dels mites *purs*. Aquests poden portar a bajanades, com discutir ara si Casanovas, sí, si Casanovas, no; si Villaruel, sí, si Villaruel, no. Em sembla una pèrdua de temps. El més significatiu d'un setge com aquest és que es bombardejava una ciutat sencera, es disparava “a la ruïna de les cases”, com es deia explícitament, s'atacava tots els civils, homes, dones i nens. No era un setge només per obrir bretxa a la muralla

“L'índex onomàstic, on surten uns 3.000 noms, és un homenatge als protagonistes anònims.”

i expugnar-la, sinó perquè la població es rendís de pura extenuació i fam.

—Com és que el personatge més citat és el forcallà Josep Camañes, que escriu en vers tot el seu viatge de Morella a Barcelona i després la seva estada?

—És potser la cosa que m'ha costat més de llegir mai. Són uns fulls mida quartilla aproximadament i ell comença a escriure normal el seu viatge, quan queda alliberat a Morella i viatja a Barcelona per segona vegada. Feia dibuixos, copiava poesies i va fer un relat del seu captiveri i el viatge a Barcelona. Però al final no té ni diners per a paper i acaba escrivint com pot pels marges amb una lletra minúscula—he hagut de llegir-ho amb lupa i a contrallum.

—Pels marges?

—Tots els marges. Però desordenat, perquè ets aquí i parla del 19 de juny i trenta pàgines més enllà parla del 19 de febrer. Feia el que podia. Però el mateix document dona idea del desastre. No pot comprar paper. Està fent el que pot per obtenir un tros de pa.

—Si a l'índex onomàstic hi ha 3.000 noms, aquí deveu esmentar ben bé un de cada deu barcelonins de l'època?

—Barcelona devia tenir uns 40.000 habitants.

—Doncs un vuit per cent són al llibre.

—I si ho miréssim per caps de família, que serien uns 10.000, a l'índex en sur-

tiria un de cada tres. De tota manera era un moment estrany—després que molts haguessin entrat i molts altres sortit—i no es pot assegurar si serien més o menys.

—Totes aquestes microhistòries sumades fan una història coral.

—Sí, sí. També és molt interessant per entendre el comportament cívic de la ciutat en aquell context bèl·lic la importància i el caràcter de la Coronela. Hi ha una escena de gent que s'ha refugiat a l'Hospital de Sant Pau perquè no vol lluitar i hi va la Coronela repetides vegades a dir-los que els portaran al baluard de Santa Clara o al de Sant Pere, que és on hi ha més baixes... però no els hi porten. És increïble. En qualsevol conflicte bèl·lic, si algú es nega a lluitar se l'afusella. Però la Coronela no ho acaba de fer mai. Suposo que, si haguessin estat enquadrats a l'exèrcit regular, els haurien afusellat. I és ben curiós, per no dir una altra cosa, que aquesta gent, acabat el setge, expliqués davant notari el mal tracte rebut, per obtenir el favor de les autoritats borbòniques.

—El comportament de la població és d'un civisme insòlit.

—La defensa de la ciutat estava organitzada per la mateixa població. Els sabaters anaven amb els altres sabaters a defensar un baluard. Una de les coses més curioses és veure una confraria, la que sigui, reunida en un baluard i, amb el notari prenent acta, decidint qui ha de sortir a lluitar. I ho fan a la catalana. Demanen si hi ha voluntaris i si no n'hi ha prou gent, es posen els paperets amb el nom de cadascú en un sac—la famosa insaculació—i és la sort que la tria. És el contrari total de l'*orden y mando* clàssic militar. Aquests mecanismes de presa de decisió tan democràtics contrasten amb el que succeirà després de l'11 de setembre. Les confraries passaran de prendre decisions importants d'aquella manera a patir el control d'un algtzitzir, que els dirà quin tema poden tractar i assistirà a totes les reunions per vigilar-les. Això també ens ajuda a entendre què estaven fent, quan es defensaven a ultrança. Tenien una manera de fer que no volien perdre. Ja sabien què havia passat a València i el que succeiria a Catalunya cas de produir-se la derrota.

Alex Milian